

Samlaren

Tidskrift för forskning om
svensk och annan nordisk litteratur

Årgång 143 2022

I distribution:

Eddy.se

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ:

Berkeley: Linda H. Rugg

Berlin: Stefanie von Schnurbein

Göteborg: Åsa Arping

Köpenhamn: Johnny Kondrup

Lund: Torbjörn Forslid

München: Joachim Schiedermaier

Oslo: Elisabeth Oxfeldt

Stockholm: Anna Albrektson, Thomas Götselius

Tartu: Daniel Sävborg

Umeå: Maria Jönsson

Uppsala: Torsten Pettersson

Zürich: Klaus Müller-Wille

Åbo: Claes Ahlund

Redaktörer: Niclas Johansson (uppsatser) och Karl Berglund (recensioner)

Biträdande redaktör: Marcus Axelsson

Inlagans typografi: Anders Svedin

Bidrag till *Samlaren* insändes digitalt i ordbehandlingsprogrammet Word till info@svelitt.se. Konsultera skribentinstruktionerna på sällskapets hemsida innan du skickar in. Sista inlämningsdatum för uppsatser till nästa årgång av *Samlaren* är 15 juni 2023 och för recensioner 1 september 2023. *Samlaren* publiceras även digitalt, varför den som sänder in material till *Samlaren* därmed anses medge digital publicering. Den digitala utgåvan nås på: <http://www.svelitt.se/samlaren/index.html>. Sällskapet avser att kontinuerligt tillgängliggöra även äldre årgångar av tidskriften.

Svenska Litteratursällskapet tackar de personer som under det senaste året ställt sig till förfogande som bedömare av inkomna manuskript.

Svenska Litteratursällskapet PG: 5367–8.

Svenska Litteratursällskapets hemsida kan nås via adressen www.svelitt.se.

ISBN 978–91–87666–42–1

ISSN 0348–6133

Printed in Lithuania by
Balto print, Vilnius 2023

Tema: Litterär översättning

Inledning: Att sy om språkdräkten

När man skall beskriva översättning, inte minst skönlitterär översättning, är det vanligt att göra det genom figurativt språk. Ett exempel på detta är ”att sy om språkdräkten”, som var titeln på Svenska Litteratursällskapets höstmöte 2021. Man kan fråga sig om dräktmetaforen antyder att språk endast är något som omger en text och att textens innehåll skulle kunna kläs i världens alla skriftspråks dräkter. Är det så att språket helt enkelt kan liknas vid ett smutsomlag på en roman, som enkelt kan bytas ut, men att läsarna ändå kan ta del av samma innehåll jorden runt? För den samtida litteraturvetaren, som redan i grundutbildningen tränats att med Cleanth Brooks se form och innehåll som oskiljaktiga i det lyckade litterära verket, måste tanken förefalla naiv.¹ Ändå har vi svårt att frigöra oss från de etablerade metaforerna när vi talar om översättning. Kanske ligger det något svårfångat i passagen från ett språk till ett annat som gör att vi måste förlita oss på det figurativa språket.

Flera klassiska metaforer för att beskriva översättning framställer relationen mellan källtext och måltext som en fråga om trohet. Det franska 1700-talsuttrycket ”les belles infidèles” antyder att översättningar skulle vara artistiskt vackra, men otrogna sin förlaga.² I förlängningen innebär denna metafor, föga smickrande, att en översättare skulle ägna sig åt ett slags otrohetsaffär. Ett sätt att avlägsna sig från denna trohetsdebatt inom översättningsvetenskapen kan vara att följa den deskriptiva översättningsvetenskapen och flytta fokus från relationen mellan måltext och källtext till relationen mellan måltext och målkultur. Gideon Toury föreslår att vi skall betrakta översättningar som ”facts of a target culture”.³ Trots detta akademiska perspektivbyte har metaforen om trohet blivit så stelnad att man, också i översättningsvetenskapliga sammanhang, utan att reflektera över det, ofta talar om en text som mer eller mindre ”källtexttrogen”.

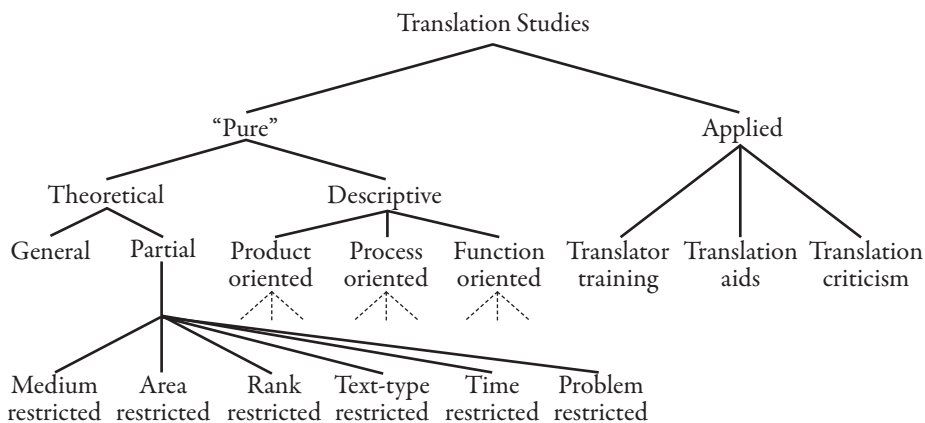
En annan figur – en hyperbol eller oxymoron – som likaledes fokuserar på översättningens autenticitet i relation till förlagan, är att tala om översättning som det omöjligas konst. Per Qvale med kollegor publicerade för över 30 år sedan en antologi med översättningsvetenskapliga bidrag med just titeln *Det umuliges kunst*, och Emily Apter har länge teoretiserat runt begreppet untranslatability.⁴ Nyligen publicerade de norska översättarna Hilde Lyng och Hedda Vormeland ett debattinlägg i *Aftenposten* som svar

till Erlend Loe, som i en recension av Cormac McCarthys *Passasjeren* menade att romanens magi försvann i den norska översättningen.⁵ Deras poäng i inlägget relaterar i högsta grad till metaforer och uppfattningar om trohet och oöversättbarhet. Då Loe fokuserar på det som går förlorat i en översättning innebär hans synsätt i praktiken att måltexten alltid är dömd att komma till korta. Lyng och Vormeland understryker istället att ett original och en översättning inte är samma sak. Alla ser till exempel att ”road” och ”väg” är helt olika varandra, men det innebär inte att översättning är omöjlig. Det som är intressant, menar Lyng och Vormeland, är att läsarna ofta glömmet att de tar del av en översättning. De betar sig istället som om de läser originalet. Författarna stödjer sig mot Cecilia Alvstads resonemang om den så kallade översättarpakten – en pakt som innebär att en läsare egentligen vet att vederbörande inte tar del av författarens ord direkt, men ändå betar sig som om författaren hade skrivit måltexten.⁶ Lyng och Vormeland menar att Loe tvekar inför att ingå pakten med översättaren, och att han därmed fastnar i en uppfattning om att översättningen är sekundär i förhållande till källtexten. Vormeland och Lyng menar att översättarpakten gör att översättaren kan lägga bort källspråket och alla dess referenser och associationer och, om översättningen är bra, kan läsaren, istället för att anlägga ett perspektiv av avsaknad på måltexten, ta del av något av det som liknar en modersmålsläsares möte med originalet – att upplevelsen blir den samma.

Om vi istället vänder oss till översättarna själva finner vi kanske sätt att tala om översättning som inte låser sig vid den omöjliga troheten mot källtexten, utan som istället framställer översättning som det möjligas konst? Den norske översättaren Kjell Olav Jensen beskrev en gång översättning som att ”skrive en roman på sitt eget språk”.⁷ Marianne Öjerskog beskrev det ännu enklare, nämligen som att ”det som står på idiomatisk franska i källtexten skall stå på idiomatisk svenska i måltexten”.⁸ Den danska översättaren Agnete Dorph Stjernfeldt beskrev svårigheten att översätta mellan avlägsna språkpar som att bygga en bro över en ”dyb kløft” mellan de två språken.⁹ Att bygga en bro över en djup klyfta: se där en metafor som lyfter fram vad översättningen *kan* göra, inte bara vad den *inte* kan!

Översättningsvetenskapen är tvärvetenskaplig till sin natur. Att den är tvärvetenskaplig gör också att den är bred, både vad gäller vetenskapsteoretiska utgångspunkter och forskningsobjekt. Den kan sträcka sig ändå från positivistiska studier om neuroner till posthumanistiska teoribyggen.¹⁰ Det säger sig alltså självt att skönlitteratur endast är ett av alla de analysobjekt som sysselsätter översättningsvetenskapliga forskare. I det här temanumret är det skönlitterär översättning som står i centrum, men innan vi går över till att presentera numrets bidrag närmare, är det på sin plats att introducera Holmes karta över översättningsvetenskapen. Denna karta är mer eller mindre ett obligatoriskt inlägg när man tematiserar översättningsvetenskap för en ny publik. Nu torde översättnings-

vetenskapen för de flesta läsare av *Samlarens* läsare inte vara något nytt, men Holmes karta är ändå till hjälp när man försöker skaffa sig en överblick över fältets framväxt. Det har nu gått över femtio år sedan James S. Holmes vid en konferens i Köpenhamn föreslog att översättningsvetenskapen kunde delas in i olika delar. I hans artikel ”The Name and Nature of Translation Studies” finns dessa delar tydligt beskrivna och ligger till grund för den karta som Toury senare kom att rita med utgångspunkt i Holmes indelning.¹¹ Flera andra forskare har både kritiserat, kommenterat och utvecklat kartan under årens lopp men låt oss här hålla oss till den ursprungliga modellen:¹²

Figur 1. Holmes karta (hämtad från Toury 2012, s. 4).

Holmes karta består av två huvudgrenar. Den högra grenen består av praktiska aspekter (översättarutbildning etc.), medan den vänstra grenen – den som Holmes kallar ”ren” översättningsvetenskap, består av en teoretisk och en deskriptiv gren. Bidragen i det här numret av *Samlaren* hamnar alla i den deskriptiva delen och nästan alla i den produktorienterade delen. För mötet mellan översättningsvetenskap och litteraturvetenskap är detta kanske talande: det tycks vara i det deskriptiva och det textcenterade som disciplinerna möts, medan avståndet är större när det gäller teoretiska frågor likväl som produktions- och receptionsrelaterade frågor.

En gren som dock saknas i Holmes karta är den del av översättningsvetenskapen som handlar om översättarnas och översättningarnas sociologi. En av alla de teoretiker som i Holmes och Tourys fotspår fortsatt att teckna kartor över översättningsvetenskapen är Andrew Chesterman, som alluderar till Toury i sin artikel ”The Name and Nature of Translator Studies”,¹³ där han introducerar *översättarvetenskapen*, där inte bara översättaren, utan alla agenter som finns inblandade i ett översättningsprojekt inkluderas. Man kan notera att flera av bidragen i årets nummer även placerar sig inom

denna gren. Det tycks alltså som att även de sociologiska perspektiven utgör en viktig tvärvetenskaplig mötespunkt för översättningsvetenskap och litteraturvetenskap, något vi kunde se redan i förra årets *Sammlaren*, där Elin Svahns undersökning av svenska översättarpriser tog sin utgångspunkt i Jerry Määttäs tidigare undersökning av svenska litterära priser.¹⁴

Som redan antytts är utgångspunkten för *Sammlarens* temanummer om översättning Svenska Litteratursällskapets höstmöte 2021. Tre av artikelförfattarna vid höstmötet, Elin Svahn, Malin Podlevskikh Carlström och Claes Wahlin har utvecklat sina presentationer från höstmötet till artiklar. Svahns artikel, ”Stora översättningar, stora översättare? Uteblivna nyöversättningar och deras översättare från 1900-talets mitt och framåt”, hör till stor del hör hemma inom Chestermans översättarvetenskap, eftersom studien genom sitt fokus på den svenska litterära översättarkåren på 1950-talet, gör nedslag i tre olika översättarroller. I sin artikel teoretiserar Svahn kring fenomenet uteblivna nyöversättningar och genom att utgå från de tre översättarrollerna ger hon en fördjupad och kontextualiserad bild av fenomenet.

Podlevskikh Carlströms artikel, ”Swedish Crime Fiction in the Soviet Union. Publication and Paratextual Framing”, handlar om paratexters funktion i översatt litteratur. Hon undersöker hur svensk kriminallitteratur publiceras och blir paratextuellt presenterade i Sovjet. I sin artikel visar hon att sovjetssystemet påverkar läsarnas bild av Sverige. Målkulturens ideologi styr paratexternas utformning och ett resultat som Podlevskikh Carlström kommer fram till är hur paratextförfattarna försöker övertala läsarna om att de negativa bilderna av Sverige som blir skildrade i romanerna återspeglar den svenska verkligheten.

Wahlin koncentrerar sig också på produkten, när han i sin artikel ”Översättning som politiskt manifest. Poundskt vin i Lars Forsells läglar: två exempel” studerar Lars Forsells verk ur ett översättningsperspektiv. 1953 publicerade Forsell *25 dikter*, som innehåller några av Ezra Pounds dikter, mycket källtextnära översatt. Genom att studera några av de paratexter som kringgärdade Forsells arbete, visar Wahlin att Forsell hade för avsikt att påverka svensk samtidspoesi. Forsells samling *F.C. Tietjens – dikter och imitationer* är, till skillnad från *25 dikter*, en sorts imitation av Pounds *Hugh Selwyn Mauberley*. Denna imitation lånar stilfigurer och metrik från Pound, men innehållet överförs till en svensk kontext. Wahlins artikel tar spjörn mot skoposteorin och mynnar ut i en diskussion om äldre tiders syn på översättningar.

Utöver de forskare som medverkade vid höstmötet 2021, bidrar också Lars Liljegren med en artikel om *Huckleberry Finn* och Jonathan Morén med ett miscellaneabidrag om *Tusen och en natt*. Liljegrens artikel, ”The Intended Reader and the Translator’s Capital. Cultural and Social Sensitivity when Translating ‘the N-word’ in *Huckleberry Finn*”, argumenterar för att bilden av översättare som passiva kopister ligger mycket

långt från verkligheten. Liljegren jämför fyra olika översättningar av *Huckleberry Finn* till svenska och finner att översättarna, trots deras strävan att hålla sig nära källtexten, måste ta hänsyn till tid, förväntad läsare och kulturella aspekter när de översätter. Även Liljegrens text platsar främst inom den produktorienterade delen av översättningsvetenskapen, men genom att studera skillnader mellan källtext och måltexter, drar han slutsatser om översättaren som agent, vilket angränsar till Chestermans översättarvetenskap.

Även Morén fokuserar på översättningsprodukten. I sitt miscellaneabidrag fördjupar han sig i *Tusen och en natt* och hur man i de påstådda översättningarna av detta verk ger de svenska läsarna vad de vill ha. Måltexterna uppfyller målkulturens förväntningar, men troheten(!) mot källan – vilken den egentligen är – är av underordnad betydelse.

Marcus Axelsson & Niclas Johansson

NOTER

- 1 Cleanth Brooks, "The Formalist Critic", *The Kenyon Review*, 13, 1951:1, s. 72–81, här s. 72.
- 2 Se Georges Mounin, *Les Belles infidèles*, Paris 1995, i Jeremy Munday, *Introducing Translation Studies. Theories and applications*, London & New York 2008, s. 129.
- 3 Gideon Toury, *Descriptive Translation Studies and beyond*, Amsterdam 2012, s. 17–37.
- 4 Per Quale (red.), *Det umuliges kunst. Om å oversette*, Oslo 1991; Emily Apter, *Against World Literature. On the Politics of Untranslatability*, London 2013.
- 5 Hilde Lyng & Hedda Vormeland, "Oversettelsens natur", *Aftenposten* 7.11.2022, https://www.aftenposten.no/meninger/debatt/i/9z3WGE/oversettelsens-natur?fbclid=IwAR3xRJTlKvEVNF1Ra3ts_suaH1oKkqPCdoLfQ4LwshVBrNcm7H4SAXKEjHQ (16.11.2022).
- 6 Cecilia Alvstad, "The translation pact", *Language and Literature*, 23, 2014:3, s. 270–284.
- 7 Marcus Axelsson, "Kalla mig inte mamsell!" *En jämförelse av tre skandinaviska översättares behandling av kulturspecifika element i fransk- och engelskspråkig skönlitteratur* (Skrifter utgivna av Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet 96), diss., Uppsala 2016, s. 73.
- 8 *Ibid.*, s. 74.
- 9 *Ibid.*, s. 76.
- 10 Se t.ex. Gregory M. Shreve & Bruce J. Diamond, "Cognitive Neurosciences and Cognitive Translation Studies. About the Information Processing Paradigm", i *Border Crossings. Translation Studies and other Disciplines*, red. Yves Gambier & Luc van Doorslaer, Amsterdam 2016, s. 141–168; Michael Cronin, "Translation and posthumanism", i *The Routledge Handbook of Translation and Ethics*, red. Kaisa Koskinen & Nike K. Pokorn, London 2020, s. 279–296.

- 11 James S. Holmes, "The Name and Nature of Translation Studies", i *The Translation Studies Reader*, red. Lawrence Venuti, London & New York 2004, s. 180–192.
- 12 Se Giada Brighi, "Translation Studies. Mapping the Field or what has happened since Holmes?", u.a.
- 13 Andrew Chesterman, "The Name and Nature of Translator Studies", *Hermes. Journal of Communication and Business*, 42, 2009, s. 13–22.
- 14 Elin Svahn, "Pengar och prestige, men inte publicitet? Översättarpriser i Sverige 1862–2019", *Samlaren* 2021, s. 240–271; Jerry Määttä, "Pengar, prestige, publicitet. Litterära priser och utmärkelser i Sverige 1786–2009", *Samlaren* 2010, s. 232–329.